

บทที่ 7

บทสรุปและแนวโน้มของขบวนการนิสิตนักศึกษาไทย

จากความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ แสดงให้เห็นว่าขบวนการนิสิตนักศึกษานั้นเกิดและเติบโตอย่างมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยอย่างชัดเจน นิสิตนักศึกษามีความสนใจและต้องการมีบทบาททางสังคมและการเมืองมาโดยตลอด รูปแบบของกิจกรรมและองค์กรนำในการเคลื่อนไหวก็แตกต่างกันออกไปในแต่ละยุคสมัย ความเปลี่ยนแปลงในขบวนการนิสิตนักศึกษานี้ มีพัฒนาการที่มีลักษณะเฉพาะที่มองเห็นได้อย่างเป็นขบวนการพอสมควร จึงจะลองสรุปเพื่อให้มองเห็นพัฒนาการด้านต่าง ๆ ดังกล่าว

กลุ่มอิสระ : ลักษณะ แนวคิด และกิจกรรม

ในยุคแรกเริ่มของการศึกษาระดับอุดมศึกษา สังคมมีความต้องการความรู้ต่าง ๆ ที่ทันสมัยเพื่อการพัฒนาประเทศ การศึกษาถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ ให้อยู่เฉพาะในกลุ่มของคนชั้นสูง คนระดับกลางหรือชั้นล่างไม่มีโอกาสได้เข้าศึกษาและยังไม่มีความต้องการที่จะเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยอย่างมากมายเช่นปัจจุบัน อาจจะเป็นเนื่องจากการศึกษามัธยมนั้น ไม่ใช่หนทางในการเลือกสถานะทางสังคมอย่างเห็นได้ชัดเจน การศึกษาจึงเป็นเรื่องของคนกลุ่มน้อยที่ไม่มีความแตกต่างทั้งสถานทางชนชั้นและเศรษฐกิจ ความขัดแย้งและปัญหาสังคมมีน้อย การผลิตบัณฑิตในยุคนั้นจึงมุ่งผลิตเพื่อให้ใช้งานได้ทันที เน้นความรู้ที่จะนำไปใช้ประกอบอาชีพ เช่น ทักษะในการเป็นแพทย์ เป็นวิศวกร ที่มีความประพฤติดี มีศีลธรรม เพื่อมิให้สร้างปัญหาให้เกิดขึ้นกับสังคมส่วนรวม มหาวิทยาลัยยุคนี้จึงมีความสำคัญแต่ไม่มีความจำเป็นต่อสังคมมากนัก นิสิตนักศึกษาก็มีชีวิตอย่างเป็นระบบและสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของคนในเมือง แต่โดยธรรมชาติของมหาวิทยาลัยนั้น นิสิตนักศึกษาที่เป็นนักคิดนักเขียน มีเกิดขึ้นในทุกยุคสมัย แม้จะไม่มี การเคลื่อนไหวในรูปแบบของการใช้พลัง แต่นิสิตนักศึกษายุคนี้ก็มีการเคลื่อนไหวทางปัญญาที่แสดงออกถึงความสงสัยต่อการที่มหาวิทยาลัยผลิตบัณฑิตเพื่อการอาชีพมากกว่าการเป็นคนที่มีสมบูรณ์ ตั้งคำถามกับค่านิยมทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ชายและเพศหญิง แต่การเคลื่อนไหวทางปัญญานั้นก็มิชอบ เขตเฉพาะในแวดวงของกลุ่มคนระดับสูงเท่านั้น

เมื่อมีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาการศึกษาธรรมศาสตร์และการเมือง เป็นมหาวิทยาลัยเปิด ทำให้คนระดับกลางที่มีฐานะยากจนได้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยมากขึ้น และเป็นโอกาสให้กลุ่มคนภายนอกมีความสัมพันธ์กับนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นด้วย เพราะให้คนที่ทำงานแล้วสามารถเข้าศึกษาเพิ่มเติมได้และไม่มีการเสียเวลาเรียน มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเปิดสอนทางสังคมศาสตร์และการเมือง ดังนั้นนักศึกษาจึงเกี่ยวข้องกับกลุ่มบุคคลในวงการหนังสือพิมพ์ วงการเมืองด้วย สภาพของนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเริ่มแปรเปลี่ยนมาเป็นกลุ่มคนจากหลายระดับมากขึ้น มีความสนใจทางการเมืองและสังคมมากขึ้น และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง รัฐบาลให้สิทธิเสรีภาพมากขึ้น มีการเคลื่อนไหวทางด้านความคิดเกิดขึ้นในวงการวรรณกรรมและหนังสือ นิสิตนักศึกษาก็เริ่มมีบทบาททางสังคมและการเมืองมากขึ้น แต่ลักษณะการเคลื่อนไหวเป็นไปตามทิศทางกระแสการเมืองยุคนั้นอยู่มาก เช่น การรณรงค์ต่อต้านการใช้อาวุธปรมาณู และการประกาศตั้งคณะกรรมการสันติภาพในมหาวิทยาลัย ซึ่งมีการเคลื่อนไหวในระดับชาติและระดับสากลอยู่ก่อนหน้าแล้ว การเคลื่อนไหวในลักษณะของการชุมนุมรวมกลุ่มการเรียกร้อง ประท้วง เกิดขึ้นบ่อยครั้งในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และในยุคนั้นมีการเคลื่อนไหวร่วมกันอีกครั้งเมื่อมีการประท้วงการเลือกตั้งสกปรกปีพ.ศ. 2500 จึงนับเป็นยุคของการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์ความถูกต้องและยุติธรรม ตลอดจนการดำรงไว้ซึ่งสันติภาพของโลก และนับเป็นยุคแรก ๆ ที่เริ่มมีความสัมพันธ์กับนิสิตศึกษานานาชาติ เช่น การเดินทางไปร่วมประชุมกับผู้นำนิสิตนักศึกษาทั่วโลกที่กรุงปักกิ่งและมอสโคว์ สำหรับนักคิดอิสระที่โดดเด่นของยุคสมัยก็คือ จิตร ภูมิศักดิ์ ซึ่งวิพากษ์วิจารณ์และวิเคราะห์สถาบันสังคม โดยหลักคิดทางด้านสังคมนิยม และมีกลุ่มศึกษาซึ่งเป็นกลุ่มบุกเบิกเคลื่อนไหวอย่างลับ ๆ และศึกษาเรียนรู้แนวคิดต่าง ๆ ทางสังคมนิยม จึงเป็นครั้งแรกที่ "สังคมนิยม" แพร่เข้าสู่ขบวนการนิสิตนักศึกษา สำหรับทัศนะต่อการศึกษาเริ่มแปรเปลี่ยนจากการวิจารณ์เนื้อหาของระบบการศึกษาไปสู่การเรียกร้องให้บัณฑิตออกไปรับใช้สังคม ดังที่ มนูญ มโนรมย์ ศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เขียนกลอนเอาไว้ตอนหนึ่งว่า "แต่ใครรสหายคิด และตั้งจิตร่วมยึดถือ รับผิดชอบต่อชาติ ปลายทางเราที่เล่าเรียน" (อ้างถึงใน สุชาติ สวัสดิ์ศรี 2517 : 37)

กลุ่มอิสระในระยะที่สามนั้น เกิดขึ้นภายใต้การใช้อำนาจเต็มภาคเบ็ดเสร็จของรัฐบาล จำกัดสิทธิ เสรีภาพทางด้านวิชาการ และมีการเร่งรัดพัฒนาประเทศ อารยธรรมตะวันตกแพร่ เข้าสู่สังคมอย่างรวดเร็ว มีแหล่งบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจในลักษณะใหม่ มีบาร์ไนท์คลับ และโรงภาพยนตร์จำนวนมาก สังคมมหาวิทยาลัยก็ไม่แตกต่างจากชีวิตของผู้คนภายในมากนัก มี กิจกรรมบันเทิงที่ไร้สาระและฟุ่มเฟือย มีการกักขังกับตัวระบบอาวุโส สภาพที่ไม่เอื้ออำนวย ต่อสภาพการเติบโตทางปัญญา ได้สร้างความผิดหวังให้กับนิสิตนักศึกษาหลายคน คนเหล่านี้เป็น คนกลุ่มแรก ๆ ที่ถูกกลั่นกรองเข้ามาโดยวิธีการสอบคัดเลือก ต้องเตรียมตัวอย่างค้ำอานหนังสือ อย่างมากเพื่อการแข่งขัน พวกเขามีความหวังดังที่ โทมัส คิมทอง กล่าวไว้ว่า "มหาวิทยาลัยจะเป็น เป็นแหล่งหุ้มนักปัญญาที่ยิ่งใหญ่" ดังนั้นระบบการศึกษาจึงถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงอีกครั้งหนึ่ง พวกเขาเริ่มตั้งคำถามเอาที่ระบบการศึกษาว่าเป็นความสูญเสียเปล่า ๆ ที่ไม่ได้มีคุณค่าอย่างแท้จริง ดังที่วิทยากร เชียงกูล กล่าวเอาไว้ว่า " . . . หวังเก็บอะไรไปมากมาย แต่สุดท้ายให้ กระดาษฉันทแผ่นเดียว" ปัญหาการศึกษาดังกล่าวก่อเกิดขึ้นในขณะที่มีการขยายตัวของ การอุดมศึกษา อย่างรวดเร็วทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค เกิดภาวะขาดแคลนอาจารย์ผู้สอน ความสัมพันธ์ ระหว่างครูกับศิษย์ลดลง และอาจารย์ที่เพิ่งสำเร็จการศึกษาก็ไม่มีความรู้ที่สัมพันธ์กับสังคมไทย อย่างแท้จริง ระบบการศึกษายังไม่พัฒนาไปสู่การเป็นมหาวิทยาลัยที่แท้จริง กลุ่มคนที่ เป็น นักอ่าน นักคิดจำนวนหนึ่ง จึงได้รวมตัวกันเพื่อหาทางออกให้กับตัวเอง มีลักษณะที่แปลก ก็คือ เป็นการรวมกลุ่มนิสิตนักศึกษาต่างสถาบันมากกว่าจะอยู่ภายในสถาบันเท่านั้น ได้รวมกลุ่มกันทำ หนังสือ จัดกิจกรรมพัฒนาตนเอง และจัดเสวนาปัญหาต่าง ๆ กลุ่มอิสระยุคนี้ยังคงสนใจเพียง งานวรรณกรรม ปรัชญา และเรื่องทางสังคมบ้างแต่ไม่มากนัก มีลักษณะของกลุ่มคนที่เงียบ เหงา แปลกแยก ปฏิเสธสิ่งที่ดำรงอยู่และแสวงหา สุชาติ สวัสดิ์ศรี เรียกคุณลักษณะนี้ว่าเป็น ความรู้สึก "ขบถ" ที่เกิดขึ้นภายในใจ โดยทั่วไปพวกเขาเป็นนักคิดมากกว่าที่จะเป็นนักปฏิบัติ การ การที่ความคิดทางการเมืองและสังคมค่อนข้างจำกัดนั้น อาจจะเนื่องมาจาก สังคมยุค นั้นไม่เปิดโอกาสในการแสวงหาอย่างแท้จริง หนังสือก้าวหน้าไม่มีโอกาสเผยแพร่ กลุ่มคนที่ ก้าวหน้าถูกจับกุม ยุคนี้จึงไม่มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังใด ๆ เลย กลุ่มอิสระยุคนี้เช่น ชมรมปริทัศน์เสวนา ชมรมพระจันทร์เสี้ยว

ในยุคต่อมา อาจนับได้ว่าเป็นยุคสุดท้ายของกลุ่มอิสระ เพราะช่วงหลังได้มีการ สลายตัวและผลัดกันตนเอง เข้าไปสู่วงวรของอำนาจ อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่ไม่สามารถสร้าง

ความเป็นอิสระให้กับตนเอง กลุ่มอิสระ รวมตัวกันภายในสถาบัน มีความสนใจสังคม การเมืองมากขึ้น มีลักษณะก้าวและแกร่งมากขึ้น และแสวงหาอำนาจมากขึ้นด้วย แม้จะมีการปฏิบัติที่เป็นจริงมารองรับ แต่ก็ยังสนใจกิจกรรมทางปัญญาอย่างสม่ำเสมอ และมีความคิดที่จะปรับตัวเข้าหาคนกลุ่มใหญ่มากขึ้น เพราะมีความต้องการจะพัฒนานิสิตนักศึกษาให้มีความตื่นตัวทางการเมืองและรับผิดชอบสังคมมากขึ้น มีคุณลักษณะที่รับทอมาจากวัฒนธรรมตะวันตกให้เป็นนักเสรีนิยม ที่ต้องการอิสระภาพ มีการเคลื่อนไหวที่รุนแรงต่อระบบการเรียน การสอน ประท้วงครูอาจารย์ จึงแสดงให้เห็นว่าสถานะอาจารย์ในสายคาทอลิกชั้นนั้นเปลี่ยนแปลงไป นิสิตนักศึกษาเริ่มมองเห็นความบกพร่องของการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับสังคมไทย ไม่รับใช้การแก้ปัญหาของส่วนรวม มีหลายคนปฏิบัติเสถียรการศึกษา โดยลาออกจากการเป็นนิสิตนักศึกษา การโจมตีดังกล่าวแปรเปลี่ยนในรุ่นต่อมา โดยการผลักดันให้ระบบการศึกษาทบทวนตัวเอง จัดการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม เข้าไปมีส่วนแบกรับภาระทางสังคมมากขึ้น ตลอดจนวิพากษ์วิจารณ์ระบบการศึกษาที่ให้อภิสิทธิ์คนเฉพาะกลุ่ม ไม่มีความเสมอภาคอย่างแท้จริง นิสิตนักศึกษายุคนี้จะมีความก้าวและแกร่งมากขึ้นและแสวงหาอำนาจมากขึ้น

นิสิตศึกษารุ่นหลัง 14 ตุลาคม - 6 ตุลาคม ได้เลิกสนใจระบบการศึกษาในห้องเรียน ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้จากสภาพที่เป็นจริงในสังคม ออกไปใช้ชีวิตกับกรรมกร ชวนา เพื่อตัดแปลงตนเองอย่างมีอุดมการณ์สังคมนิยม สภาพนี้ดำรงอยู่ตลอดจนถึงปีพ.ศ. 2522 เพียงแต่นิสิตศึกษารุ่นหลังต้องเข้าเรียนมากขึ้น เพราะการเมืองบีบบังคับ จนกระทั่งเกิดวิกฤตการณ์ศรัทธานิสิตนักศึกษากลับเข้าสู่ห้องเรียน ตั้งใจศึกษาจากอาจารย์ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่มากขึ้น มีความสนใจและมีบทบาทในการวิพากษ์วิจารณ์สังคมมากขึ้น และจากสภาพปัญหาการว่างงานทำให้นิสิตนักศึกษาต้องแข่งขันในด้านการเรียนมากกว่าที่จะสนใจสภาพสังคมภายนอก เพื่อจะได้มีโอกาสออกไปหางานทำได้เร็วกว่าคนอื่น ๆ ปัจจุบันนี้ความสนใจต่อสังคม และการวิพากษ์วิจารณ์ระบบการศึกษาลดลง ดูเสมือนมองเห็นคุณค่าของการศึกษา ด้านนี้อาจเพราะความจำเป็นของปัญหาเฉพาะหน้า แต่อีกด้านหนึ่งก็เพราะการศึกษาได้ปรับตัวให้ทันสมัยมากขึ้น และพอจะเป็นความหวังของกลุ่มคนรุ่นหลังได้พอสมควร .

ภายหลังจากการผลักดันให้เมืองकर्नाที่เป็นทางการทั้งระดับสถาบันและขบวนการ กลุ่มอิสระก็แปรเปลี่ยนบทบาทไปสู่สภาพที่ต้องมีกฎเกณฑ์ มีข้อจำกัดมากขึ้น คุณลักษณะของความ เป็นกลุ่มอิสระลดลงและหมดไปในยุคหลัง ๆ แต่ก็นับว่ากลุ่มอิสระเป็นกำเนิดของขบวนการนิสิต นักศึกษาไทย

องค์กรรนำ : กิจกรรมและการเคลื่อนไหว

องค์กรรที่มีบทบาทนำการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษานั้นเกิดขึ้นใน 2 ระดับ คือ ระดับสถาบันและระดับขบวนการ ระดับสถาบัน ก็คือ สโมสรนิสิตนักศึกษาหรือองค์กรรนิสิตนักศึกษา สถานิสนักศึกษา และพรรคการเมืองในมหาวิทยาลัย สำหรับองค์กรรในระดับขบวนการ เป็นองค์กรรร่วมของนิสิตนักศึกษาทุกสถาบัน มีการจัดตั้งขึ้นหลายครั้งและมีบทบาทแตกต่างกันออกไป

องค์กรรนิสิตนักศึกษามีบทบาทเพิ่มขึ้นเมื่อกลุ่มอิสระได้เข้าไปมีส่วนในการดำเนินงานที่กลุ่มอิสระพยายามจะเข้าไปเคลื่อนไหวของกรรนิสิตนักศึกษานั้นก็เพื่อ อาศัยองค์กรรดังกล่าวเป็นกลไกที่ชอบธรรมในการจัดกิจกรรม การกระตุ้นให้นิสิตนักศึกษาสนใจการเมืองมากขึ้น แต่ในยุคลหลัง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมานั้น กลุ่มก้าวหน้าเข้าไปมีบทบาทก็เพื่อจะใช้เป็นกลไกเคลื่อนไหวทางการเมือง ด้วยความมุ่งหวังว่ากิจกรรมทางการเมืองจะยกระดับการรับรู้ของนิสิตนักศึกษาให้สนใจข่าวสารมากขึ้น และผู้ปฏิบัติงานก็จะได้มีประสบการณ์และพัฒนาตนเอง แต่ปรากฏว่าในเวลาต่อมานิสิตนักศึกษาที่ทำกิจกรรมเริ่มเกิดความเบื่อหน่าย เมื่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองไม่ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มนิสิตนักศึกษา นอกจากนี้ยังปรากฏว่าคนที่เข้าร่วมกิจกรรมนั้นมีจำนวนน้อยและเป็นคนที่ทำกิจกรรมอยู่แล้วเป็นจำนวนมาก และยังต้องไปทำกิจกรรมบริการต่าง ๆ ที่ไม่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาทางความคิด เช่น งานถ่ายเอกสาร งานเขียนโปสเตอร์ และปฏิบัติงานบริการที่จะช่วยรักษาคะแนนเสียงให้กับกลุ่มในการสมัครเป็นกรรมการองค์กรรนิสิตนักศึกษา และจะเป็นการสร้างความใกล้ชิดกับนิสิตนักศึกษาทั่วไปมากขึ้น

สำหรับองค์กรรระดับขบวนการ ได้มีความพยายามจะก่อตั้งองค์กรรร่วมระหว่างสถาบันต่าง ๆ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2498 ซึ่งใช้ชื่อว่า "สหสภานิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย" แต่เกิดการปฏิวัติขึ้นในปีพ.ศ. 2501 การก่อตั้งจึงยุติไป จนกระทั่งกลุ่มอิสระได้ผลักดันให้ตั้ง "ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา" ประสบผลสำเร็จในปีพ.ศ. 2513 แต่เนื่องจากเป็นองค์กรรเปิด ดังนั้นศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา จึงมีความหลากหลายในรูปแบบ เนื้อหา และมีความแตกต่างในระดับความคิดพอสมควร ทำให้เกิดความแตกแยก จนกระทั่งมีการจัดตั้งองค์กรรขึ้นใหม่ แต่ก็ไม่ได้ได้รับการยอมรับจากนิสิตนักศึกษา ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยมีบทบาทต่อการ

เปลี่ยนแปลงอย่างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงพ.ศ. 2515-2516 ซึ่งมีเป้าหมายการโจมตีรัฐบาลโดยตรง และรัฐบาลยุคนั้นก็ตกต่ำอย่างยิ่งในสายตาของประชาชนทั่วไป ชาติความชอบธรรมทั้งทางการเมืองและการปกครอง และยังกระทำการที่ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์เกิดขึ้นทั่วไป เช่น การปกป้องลูกน้องที่กระทำผิดกรณีทุ่งใหญ่ การแทรกแซงอำนาจตุลาการ ปลังนิสิตนักศึกษาถูกบีบเป็นความหวังของประชาชนในฐานะที่ต่อสู้กับความไม่ถูกต้องและประสบผลสำเร็จหลายครั้ง แต่หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และขบวนการนิสิตนักศึกษาถูกโจมตีมากขึ้น เพราะมีการเคลื่อนไหวที่ล้ำหน้าประชาชนเข้าไปเกี่ยวข้องในการประท้วงเกือบทุกครั้ง และเข้าไปจัดตั้งกรรมการและชาวนา จนกระทั่งถูกประชาชนโจมตี และมีกลุ่มอิทธิพลบางกลุ่มที่คอยชักชวน และเกิดการปะทะกับปลังนิสิตนักศึกษา มีเหตุการณ์รุนแรงเกิดขึ้นบ่อยครั้งและผู้นำกรรมการ-ชาวนาและนักศึกษาถูกฆ่าตายหลายคน

ถึงแม้ว่าขบวนการนิสิตนักศึกษา จะถูกโจมตีจากหลาย ๆ ฝ่าย แต่ก็สามารถสร้างขบวนการให้มีเอกภาพได้ในปีพ.ศ. 2518-2519 กลุ่มก้าวหน้าได้เข้าไปมีบทบาทนำในเกือบทุกมหาวิทยาลัย รวมทั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยด้วย และขณะเดียวกันพรรคคอมมิวนิสต์ก็ เข้ามามีอิทธิพลทางความคิดต่อนิสิตนักศึกษาอย่างสูง นิสิตนักศึกษากลุ่มก้าวหน้ายุคนี้ถูกสถานการณ์สร้างเงื่อนไขให้เป็นนักปฏิบัติ ไม่มีเวลาจะศึกษาค้นคว้าทางด้านทฤษฎีและการถกเถียงทางปัญญา มีแนวโน้มที่จะรับความเชื่อแบบตายตัวสำเร็จรูป

สำหรับองค์กรนำยุคซึ่งมีองค์กรนิสิตนักศึกษา 20 สถาบันเป็นองค์กรประสานงานก็ประสบปัญหาสับสนแนวทางสังคมนิยม ทำให้เกิดการถอนตัวของนิสิตนักศึกษากลุ่มก้าวหน้าจำนวนมาก ทำให้องค์กรขาดพลังที่จะเคลื่อนไหวในประเด็นการเมือง กลุ่มที่มีเหลือก็แตกแยกในแนวคิด ทิศทางและลักษณะการเคลื่อนไหว ตลอดจนปัญหาทางด้านโครงสร้าง มีทั้งกลุ่มที่ต้องการให้ออกไปมีบทบาทต่อสังคมวงกว้างมีทั้งที่เสนอให้กลับเข้ามาในกลุ่มนิสิตนักศึกษา จนกระทั่งเกิดการแยกกลุ่มเพื่อแข่งขัน เข้าสู่อำนาจขององค์กรในเวลาต่อมา

และในปีพ.ศ. 2527 ได้เกิดความร่วมมือในลักษณะใหม่ มีการก่อตั้งสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เป็นองค์กรกลางของนิสิตนักศึกษา ด้วยความหวังว่าจะทำให้เกิดความคล่องตัวในการเคลื่อนไหว และประสานความร่วมมือกับสถาบันต่าง ๆ แก่ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในขบวนการนิสิตนักศึกษา เพื่อให้นิสิตนักศึกษาแสดงบทบาททางสังคมตั้งแต่นั้นคือ

ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง : ภายในและนอกมหาวิทยาลัย

การรวมกลุ่มแสดงบทบาททางสังคมและการเมืองยุคแรกนั้น เห็นได้อย่างชัดเจนถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเติบโตของขบวนการนิสิตนักศึกษาและการขยายตัวของกลุ่มก้าวหน้าภายนอกสถาบัน ไม่ว่าจะเป็นนักคิด นักเขียน นักประพันธ์ หรือนักหนังสือพิมพ์ หนังสืออักษร - สารานุกรม ซึ่งเป็นหนังสือที่เสนอบทความทางทฤษฎีสังคมนิยม มีอิทธิพลต่อการเติบโตทางความคิดของจิตร ภูมิศักดิ์ การเคลื่อนไหวของคณะกรรมการสันติภาพ ซึ่งมีกฤษณา สายประดิษฐ์ เป็นผู้ประสานงานที่สำคัญเกิดขึ้นและร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดกับนิสิตนักศึกษา ชื่อเขียน ทั้งนวินิช และเรื่องสั้นของศรีบูรพา อิศรา อมันตกุล ได้สร้างความชื่นชมกับนิสิตศึกษามีไม่น้อย แต่ในเวลาเดียวกันรัฐบาลก็ได้สร้างเงื่อนไขที่ให้นิสิตนักศึกษาต้องรวมกลุ่ม เรียกร้องเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ทำให้พวกเขาได้เรียนรู้ด้วยประสบการณ์ถึงการที่จะได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ และได้รับรู้ถึงความไม่ชอบธรรมอันเกิดจากการกระทำของรัฐบาล

สำหรับความไม่สมบูรณ์ของการศึกษาในมหาวิทยาลัยและกิจกรรมที่ไร้คุณค่า และการเอื้อของเอกชน เช่น สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ที่ให้ความช่วยเหลือในการเติบโตทางความคิดของนิสิตนักศึกษา ก็มีส่วนในการสร้างกลุ่มนักคิดอิสระที่มีอุดมการณ์ และมีความมั่นคงต่อความเชื่อของตนเอง สภาพสังคมชนบทที่ขาดแคลนและไม่ได้ได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียม ก็เป็นแรงผลักดันให้ความคิดต่อสังคมพัฒนามากยิ่งขึ้น และที่สำคัญที่น่าสังเกตก็คือ การใช้อำนาจเผด็จการทั้งในระดับรัฐและสถาบันนั้น แม้ว่าจะสามารถควบคุมพลังนิสิตนักศึกษาเอาไว้ได้ระยะหนึ่ง แต่เวลานั้นก็คือช่วงการพักตัวทางความคิดของนิสิตนักศึกษา เพราะไม่สามารถจะลงมือปฏิบัติได้ และได้เรียนรู้สภาพความไม่เป็นธรรมจากความเป็นจริงที่ปรากฏความคิดดังกล่าวจะพัฒนาไปสู่การปฏิบัติเมื่อมีโอกาส และกระทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่กลุ่มอิสระได้เติบโตขึ้นมาในช่วงเผด็จการ พ.ศ. 2501-2510 และได้ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงในเวลาต่อมา และอำนาจดังกล่าวยังทำให้กลุ่มหลังต่าง ๆ ถูกกดขี่เอาไว้ จนไม่สามารถเติบโตได้ทั้ง ๆ ที่พวกเขาได้รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกและสภาพทางสังคมถึงจุดที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลง นิสิตนักศึกษาจึงเป็นกลุ่มที่แสดงบทบาทดังกล่าวแทนพลังกลุ่มอื่น ๆ

จึงอาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเติบโตของขบวนการนิสิตศึกษานั้น มีทั้งภายนอกตั้งแต่การใช้อำนาจของรัฐที่ไม่เป็นธรรม การเติบโตของกลุ่มพลังซึ่งถ่ายทอดความคิดสู่ขบวนการนิสิตนักศึกษา การเอื้ออำนวย และเปิดโอกาสให้กับนิสิตนักศึกษาขององค์การ

เอกชนหรือนักวิชาการนอกระบบสำหรับภายในนั้นความขัดแย้งหลาย ๆ ประการทั้งการเรียน การสอน กิจกรรม สิ่งเหล่านี้มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการเติบโตของขบวนการนิสิต นักศึกษาทั้งสิ้น

แนวโน้มของขบวนการนิสิตนักศึกษาไทย

ขบวนการนิสิตนักศึกษานั้นเคยมีพลังจนกระทั่งสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับสถาบันและระดับชาติ ดังนั้นในปัจจุบันบุคคลและหน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชน จึงเริ่มให้ความสนใจและติดตามการพัฒนาของพลังนิสิตนักศึกษามากขึ้นหลังจากที่ได้ละเลยไปเป็นเวลานาน ถึงแม้จะเป็นที่สนใจของหลาย ๆ ฝ่ายแต่ขบวนการนิสิตนักศึกษา ก็ยังไม่สามารถพลิกบทบาทกลับเข้าสู่สภาวะที่คึกคักบทบาทกว้างขวางเช่นที่ผ่านมา ความเจ็บแสบเหงามที่ปรากฏทั่วทั้งขบวนการนี้ ทำให้เกิดการคาดหมายต่อแนวโน้มของขบวนการนิสิตนักศึกษาในอนาคต

นับตั้งแต่กลุ่มก้าวหน้ามองเห็นความจำเป็นต้องเข้าไปยึดครององค์การนิสิตนักศึกษา ตั้งแต่ปี.ศ.2515 เพื่อประโยชน์ในการเคลื่อนไหวอย่างชอบธรรมนั้น ทำให้นิสิตนักศึกษา ที่ต้องการทำกิจกรรมเพื่อสังคม หรือ คนที่มีลักษณะของความเป็นนักคิด ถูกดึงเข้าสู่ศูนย์กลางเข้าไปเกาะกลุ่มอยู่ในองค์การ สภาหรือพรรคของนิสิตนักศึกษาเกือบทั้งสิ้น แต่ขณะเดียวกันองค์กรดังกล่าวทั้งระดับชมรม คณะ สถาบันหรือขบวนการ ก็มีความจำกัดต้องหางานบริการ ด้านเทคนิคและงานประเพณีต่าง ๆ ทำให้ไม่สามารถ จะพัฒนาบุคลากรทางด้าน การรับรู้ และความคิดต่าง ๆ ไม่สามารถรองรับการเติบโตทางด้านความคิดของนิสิตนักศึกษาได้อย่างเต็มที่ และยังปิดกั้นการพัฒนาตนเองของนิสิตนักศึกษา จะเห็นได้ว่าในสภาพปัจจุบัน นักคิดของขบวนการนิสิตนักศึกษาที่เด่น ๆ แทบไม่มีปรากฏให้เห็นเลย ทั้ง ๆ ที่กลุ่มคนที่เป็นนักคิดอิสระเหล่านี้คือกลุ่มคน ที่ผลักดันขบวนการนิสิตนักศึกษาให้มีบทบาทมากในอดีต สำหรับนิสิตนักศึกษาก้าวหน้าอีกหลายคนก็ถอนตัวจากขบวนการนิสิตนักศึกษาจากเหตุการณ์วิกฤตการณ์สหประชาชาติในยุคนั้นนี้ ก็แตกกระจายกันออกไป ต่างคนต่างศึกษา ค้นคว้า และจัดหาที่ทางของตนเอง ไม่สนใจใคร และไม่สามารถรวมตัวสร้างบทบาทเป็นแกนทางความคิดให้กับขบวนการนิสิตนักศึกษา ทั้ง ๆ ที่น่าจะทำบทบาทดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

นอกจากจะไม่สามารถสร้างองค์กรรองรับการเติบโตทางความถึกทนแล้ว องค์กรเกือบทุกประเภทของนิสิตนักศึกษาปัจจุบันแทบจะแปรเปลี่ยนไปสู่การเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยราชการ กลุ่มนำของแต่ละองค์กรจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับงานราชการมากขึ้น ต้องระมัดระวังกับเรื่องระเบียบกฎเกณฑ์ ต้องวุ่นวายอยู่กับการเขียนโครงการ การต่อสู้เพื่อขอเงินช่วยเหลือ เพราะปัจจุบันรัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับงานกิจกรรมนิสิตนักศึกษา และได้ทุ่มเทงบประมาณให้การช่วยเหลือจำนวนมากในแต่ละปี ประมาณปีละ 21 ล้านบาท (อาทร ชนเห็นชอบ การบรรยาย 2527 : 191) ความช่วยเหลือดังกล่าวได้ลดความขัดแย้งภายในของนิสิตนักศึกษาที่ทำกิจกรรมไม่ใช่เน้อย แต่ขณะเดียวกันนิสิตนักศึกษาที่ถูกดึงเข้าสู่วงจรของราชการ ซึ่งบางครั้งก็ได้สร้างคุณลักษณะที่ทำให้ยึดติดอยู่ในกรอบ ในโครงสร้าง และระเบียบวินัยแบบข้าราชการ สูญเสียพัฒนาการที่ควรจะต้องเติบโตโดยอิสระ มีความคิดแตกย่อยออกจากกรอบ เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น

ส่วนการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาในอดีตนั้นแทบทั้งสิ้นเป็นการเคลื่อนไหวอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อตอบโต้สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างฉาบฉวย เป็นฝ่ายถูกกระทำมากกว่าจะเป็นการริเริ่มสร้างงาน สร้างสถานการณ์ จะมีปรากฏอยู่บ้างก็นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2515 เมื่อศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยริเริ่มเคลื่อนไหวต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น และธงธงสี สีนค้ำไทย การผูกติดกับสถานการณ์เช่นนี้ทำให้ขบวนการนิสิตนักศึกษาไม่สามารถสร้างบทบาทได้โดยลำพัง ดังนั้นเมื่อสภาวะทางสังคมยังไม่ก่อการขัดแย้งที่จะก่อปฏิริยาไปสู่การโต้ตอบ ดังเช่นปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ขบวนการนิสิตนักศึกษาจึงต้องตกอยู่ในภาวะที่เงียบเหงา และสูญเสียพลังไปในที่สุด

จากสภาพการณ์ที่ขาดการศึกษาเรียนรู้ทางทฤษฎีความคิดต่าง ๆ ตลอดจนขาดการติดตามศึกษาข้อมูลอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา ทำให้กลุ่มนำของขบวนการนิสิตนักศึกษาไม่สามารถติดตามสภาพการณ์ของสังคมที่เคลื่อนตัวอย่างรวดเร็วและมีความซับซ้อนของปัญหามากยิ่งขึ้น เมื่อเกิดความไม่แน่ใจ และเกรงจะตกเป็นเครื่องมือของคนบางกลุ่ม ทำให้เกิดการตัดสินใจที่ล่าช้า ลังเล และไม่เชื่อมั่น ซึ่งบางครั้งทำให้เข้าใจว่าสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การเคลื่อนไหวจึงไม่ประสบความสำเร็จ ทำให้ขบวนการนิสิตนักศึกษาไม่ได้รับการยอมรับอย่างเชื่อมั่นดังในอดีต

ทางด้านผู้บริหารนั้น เห็นได้อย่างชัดเจนว่าได้ตระหนักถึงบทบาทของนิสิตนักศึกษา และให้วางแผนรับการเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นระบบมากขึ้น ในอดีตนั้นงานของนิสิตนักศึกษาแบ่งอยู่กับงานวิชาการ ครูอาจารย์มีหน้าที่อบรมจรรยาบรรณ และการพัฒนานิสิตนักศึกษา จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงอาจารย์มีหน้าที่สอนวิชาการเพียงอย่างเดียว ส่วนงานพัฒนาด้านอื่น ๆ นิสิตนักศึกษาแสวงหาด้วยตนเองจากกิจกรรม โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษาและมีรองอธิการบดีเป็นผู้รับผิดชอบ อาจจะมีผู้ร่วมงานอีกจำนวนหนึ่งซึ่งไม่มากนัก แต่ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 นิสิตนักศึกษาได้มีบทบาทมากขึ้น รัฐบาลได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้อง มีหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง หลังจากที่ได้ละเลยเรื่องของนิสิตศึกษามาเป็นเวลานาน ปัจจุบันมหาวิทยาลัยทุกแห่งจึงมีหน่วยงานกลางที่รับผิดชอบงานนิสิตนักศึกษาโดยตรง ซึ่งก็คือกองกิจการนิสิตนักศึกษา มีคณะกรรมการรับผิดชอบด้านนโยบายทั้งระดับคณะ คือ คณะกรรมการกิจการนักศึกษาคณะ ซึ่งมีคณบดีและรองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบ ระดับมหาวิทยาลัย คือ คณะกรรมการฝ่ายกิจการนักศึกษาของมหาวิทยาลัย ซึ่งมีรองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบ และระดับทบวงมหาวิทยาลัย คือ คณะอนุกรรมการประสานงานเรื่องกิจการนักศึกษา คณะกรรมการประกอบด้วย ปลัดทบวง รองปลัดทบวง เป็นประธานและรองประธานตามลำดับ ผู้แทนมหาวิทยาลัยต่าง ๆ (ในทางปฏิบัติ คือ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา เป็นผู้แทน) เป็นกรรมการทำหน้าที่พิจารณาดำเนินงาน นโยบาย แก้ปัญหาและประสานงานในเรื่องที่เกี่ยวกับกิจการนิสิตนักศึกษา รวมทั้งเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง มีกองบริการการศึกษาเป็นผู้ปฏิบัติงานฝ่ายเลขานุการ การปฏิบัติงานของหน่วยงานถือว่าเป็นเรื่องปกปิด (อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ 2525 : 64-65)

จากสภาพการจัดตั้งของหน่วยงานของรัฐให้มีอำนาจหน้าที่ลดหลั่นลงมา ในส่วนของนิสิตนักศึกษาที่ถูกควบคุมดูแลตามลำดับ คือ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา คูณรองคณาธิการสภา และพรรคนิสิตนักศึกษา องค์การเหล่านี้ดูแลชมรม ชุมนุมต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีอาจารย์ที่ปรึกษาคอยดูแลอย่างใกล้ชิดในกิจกรรมระดับต่าง ๆ อีกด้วย ผู้ปฏิบัติงานกิจกรรมนิสิตนักศึกษาในส่วนต่าง ๆ นี้จะได้รับเงินช่วยเหลือจากทบวงมหาวิทยาลัยเป็นประจำทุกเดือน ในอัตราที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละตำแหน่ง นอกจากนี้จะมีโครงสร้างที่ขึ้นตรงต่ออำนาจในสถาบันมหาวิทยาลัยแล้ว ในระหว่างมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ยังมีการแลกเปลี่ยนข่าวสาร การ

เคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาในสถาบันต่าง ๆ อย่างใกล้ชิดในการติดต่อระหว่างผู้แทนสถาบัน
ระดับต่าง ๆ อยู่เสมอ

นับได้ว่างานกิจกรรมนิสิตนักศึกษาในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากความเป็น
อิสระได้ถูกชักจูงเข้าสู่หน่วยงานราชการ และการรับงบประมาณช่วยเหลือจากรัฐ วิทยาลัย
ของความเป็นอิสระและการค้นคว้าแสวงหาตั้งในอดีตถูกปิดกั้น โดยเงื่อนโซ่ของงานราชการ
สำหรับนิสิตนักศึกษาที่ต้องการทำกิจกรรม เพื่อขอรับความช่วยเหลือดังกล่าว

สำหรับกลุ่มพลังภายนอกซึ่งเคยมีความสัมพันธ์กับขบวนการนิสิตนักศึกษาอย่างสำคัญ
นั้น จะเห็นได้ว่าปัจจุบันมีหน่วยราชการหรือเอกชนที่ทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ งานอาสา
พัฒนาชนบท หน่วยงานด้านเยาวชน และงานพัฒนาต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างมากมาย ครูอาจารย์
ซึ่งนิสิตนักศึกษาเคยแสดงความผิดหวังก็ เริ่มแสดงบทบาทต่อสังคมส่วนรวมมากขึ้น กล้าที่จะ
วิพากษ์วิจารณ์ และได้เสนอแนะปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม จัดบริการต่าง ๆ ให้กับชุมชนและมี
บทความข้อเขียนที่สัมพันธ์กับสังคมมากขึ้นตามลำดับ นักวิชาการนอกระบบก็มีบทบาทแข็งขัน
การกระจายบทบาททางสังคมให้กับกลุ่มชนต่าง ๆ เช่นนี้เพิ่งเริ่มขึ้นหลังจากที่ในอดีต บทบาท
ในการเคลื่อนไหวมักจะรวมอยู่ที่ขบวนการนิสิตนักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยของ
เผด็จการที่กลุ่มพลังทั้งทางวิชาการ การเมืองหรือกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ถูกจำกัดสิทธิ
เสรีภาพ ไม่มีโอกาสเติบโตได้อย่างเต็มที่ จะมีแต่ขบวนการนิสิตนักศึกษาที่ได้ทำหน้าที่ดังกล่าว
และก็กลายเป็นความหวังของประชาชนในการก่อกบฏเพื่อการเปลี่ยนแปลงจนกระทั่งเกิด
เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 แม้ปัจจุบันอาจจะดูเหมือนว่ากลุ่มพลังต่าง ๆ ได้เงยหน้า
ไป แต่ความจริงแล้วเป็นการแปรเปลี่ยนบทบาทไปสู่ชุมชนหมู่บ้านมากกว่าจะมุ่งเคลื่อนไหว
ทางการเมือง เป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมอีกลักษณะหนึ่ง

จากสภาพทั่วไปของงานกิจกรรมนิสิตนักศึกษา ที่มีปัญหาเกิดขึ้นมากมายทั้งปัญหาด้าน
บุคลากร การประสานงาน งบประมาณ โครงสร้างทางองค์กร และบรรยากาศการทำงาน
(ทววงมหาวิทยาลัย 2527 : 45) ได้มีความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวร่วมกัน มี
การสัมมนา การประชุมปรึกษาหารือในระหว่างนิสิตนักศึกษาด้วยกันเองหลายครั้ง และสำหรับ
ทววงมหาวิทยาลัยเองก็ได้พยายามเข้าไปช่วยเหลือ โดยการเสนอจะตั้ง สำนักงานประสาน-
กิจการนิสิตนักศึกษา โดยมีตัวแทนองค์กรนิสิตนักศึกษาทุกสถาบันเข้าร่วมเป็นกรรมการทำนอง

เดียวกันกับ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในอดีต ให้เป็นหน่วยงานกลางประสานความร่วมมือระหว่างนักศึกษา โดยทบวงมหาวิทยาลัยให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ สถานที่ การให้คำปรึกษา สนับสนุนการทำกิจกรรมของนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ . . . และประสานงานกับหน่วยงานราชการ หรือหน่วยงานอื่น ๆ ตลอดจนนักศึกษาระหว่างประเทศ หรือองค์การต่างประเทศอีกด้วย (อาทร ชนเห็นชอบ คำสัมภาษณ์ 2526 : 1, 16) แต่นิสิตนักศึกษาที่เกรงจะเกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาภายหลัง จึงได้ร่วมมือกันเองก่อตั้ง สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ขึ้นในต้นปีพ.ศ. 2527 เป็นองค์กรกลางประสานงานของนิสิตนักศึกษาทั่วประเทศ

ความขบเซาของขบวนการนิสิตศึกษานั้น บางคนก็กล่าวว่าเป็นความสุขุม รอบคอบ ที่มีเพิ่มมากขึ้นของนิสิตนักศึกษาบางคนก็ไม่พึงพอใจต่อความล่าช้าและความไม่สนใจของนิสิตนักศึกษา หลาย ๆ ฝ่ายมีความหวังต่อขบวนการนิสิตนักศึกษาแตกต่างกัน เช่น เสน่ห์ จามริก กล่าวว่า "ต้องสร้างความรู้ ข้อมูลอันนี้เป็นบทบาทอันแรก ผมไม่ได้หมายความว่าต้องมาเข้าชั้นเรียนอย่างเดียว . . . การศึกษานอกชั้นเรียนก็เป็นสิ่งสำคัญ . . . ควรรู้เรื่องบ้านเมืองตนเองให้มาก . . . การเคลื่อนไหวขบเซานั้นก็แล้ว แต่สิ่งที่ไม่ควรขบเซาก็คือการแสวงหาความรู้ ความเข้าใจปัญหาบ้านเมืองของตนเอง . . ." (คำสัมภาษณ์อ้างถึงใน มาตุภูมิ 2525 : 2-3) หรือนิโคลัส เบนเนตต์ กล่าวว่า

" . . . นักศึกษาควรเริ่มต่อสู้เพื่อให้นักศึกษามีความหมายกับตัวเอง . . . มีโอกาสออกไปและอาศัยอยู่ในหมู่บ้านสักปี . . . เป็นการศึกษาเพื่อประยุกต์ทฤษฎีจากมหาวิทยาลัยเข้ากับประสบการณ์ในชนบท และสามารถนำทั้งสองสิ่งให้เป็นประโยชน์ต่อการเปลี่ยนแปลง . . . ก่อนเข้าร่วมกิจกรรมโดยตรงนักศึกษาควรไปอยู่ในชนบท โรงงาน สลัม หาประสบการณ์จากสิ่งเหล่านั้น . . . แต่ไม่ใช่ไปอย่างงานค่ายอาสาพัฒนาชนบท เพราะกิจกรรมนี้นักศึกษานำเอาวัฒนธรรมเข้าไปด้วย นำกีตาร์ และเพื่อนไป . . . ทำให้ได้สามารถเห็นสภาพแท้จริง สิ่งต่อมาก็คือการสร้างจิตสำนึก . . . คุณต้องต่อสู้ มีวินัย . . . มีความผูกพันและซื่อสัตย์ พร้อมเผชิญความลำบากได้สูงขึ้นไปอีก" (สมชาย สุวรรณศิริ 2524 : 70-70)

หรือธีรยุทธ บุญมี กล่าวว่า " . . . เป็นไปได้ไหมที่คนหนุ่มสาวสามารถยืนหยัดต่อสู้เพื่อสิ่งสวยงามกว่าในโลกนี้ แม้สักชนิดหนึ่งก็ตาม โดยไม่ต้องไปยึดมั่นถือมั่นกับอุดมการณ์สมบูรณ์ . . . คิดว่าวิธีการนี้น่าจะถูกมากกว่าเกิดผลเสียน้อยกว่า เพราะว่าวิธีนี้ทำให้เรา

วิพากษ์วิจารณ์ต่อความคิดตลอดเวลา แล้วความคิดจะมาจากแหล่งไหนก็ได้ สายธารไหนก็ได้
ตรวจสอบได้ตลอดเวลา (อาทร เศษะสาภา 2528 : 43-44)

ในสภาพปัจจุบันที่มีแนวโน้มที่มหาวิทยาลัยและนิสิตนักศึกษาต้องเผชิญก็คือ ปัญหาการ
ตกงานของบัณฑิต และการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เพิ่มขึ้นในการเรียนการสอน การที่อาจารย์
ต้องออกไปค้นคว้าวิจัยเพื่อตำแหน่งทางวิชาการเพิ่มมากขึ้น ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างครู
อาจารย์กับศิษย์ห่างเหินมากยิ่งขึ้น ภาวะความเครียดเหล่านี้ แม้ว่าจะส่วนหนึ่งจะแสดงออกด้วย
ความวิตกกังวลและความเสื่อมของสุขภาพจิตที่ปรากฏเพิ่มขึ้นทุกวันในกลุ่มของนิสิตนักศึกษา แต่
โดยธรรมชาติที่นักคิดของขบวนการนิสิตศึกษานั้น เกิดขึ้นในภาวะที่มีเงื่อนไขผลักดันและมีปัจจัย
ที่เอื้ออำนวย สภาพที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยที่หาคำตอบที่ชัดเจนให้ตนเองไม่ได้ สภาพกิจกรรม
ที่ทำเพื่อเป็นการบริการมากกว่าจะตอบสนองอุดมคติที่ค้ำจุนดังเช่นในปัจจุบัน งานค่ายอาสา-
พัฒนาชนบทที่เกิดขึ้น เป็นประเพณีมากกว่าจะวิวัฒนาการไปสู่การแก้ไขปัญหาชนบทที่แท้จริง และ
การถูกทำให้ขาดความเป็นอิสระโดยโครงสร้างของงานราชการ และถ้ามีสภาพเผด็จการทาง
ความคิดและการปกครองทั้งใน-นอกสถาบันเกิดขึ้นอีก ก็จะทำให้เกิดการคืนรนและแสวงหาใน
ยุคใหม่ แต่โดยที่ปัจจุบันมีกระแสความคิดจากสำนักงานต่าง ๆ อย่างหลากหลาย การที่แนว
ความคิดใดความคิดหนึ่งจะเข้ามามีอิทธิพลผูกขาดในอดีตคงจะเกิดขึ้นได้ยาก และการสร้าง
ทางออกหลายสายในงานพัฒนาจะเป็นทางเลือกให้กับนิสิตนักศึกษา ดังนั้นการแสวงหายุคใหม่
จึงมิใช่จะมีผลในลักษณะของการใช้พลังเป็นอำนาจเสมอไป แต่มีแนวโน้มของบทบาทที่มุ่งไปสู่
รากฐานของสังคมในชนบทหรือกลุ่มชนที่เสียเปรียบในสังคมเพิ่มขึ้น แนวโน้มในอนาคตจึงเป็น
เรื่องยากที่จะตอบให้ได้ความชัดเจน แต่อาจจะคาดเดาได้ว่า นิสิตศึกษานั้นโดยความเป็น
คนหนุ่มสาวที่มีอุดมคติ พวกเขาคงไม่ละทิ้งอุดมการณ์ไปอย่างสิ้นเชิง แต่อาจจะเปลี่ยนแปลง
บทบาทให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ทางสังคม ทางการเมือง และสถานะของตนเองในการเป็น
นิสิตนักศึกษา โดยที่จะต้องแสวงหาความเป็นอิสระและความหลากหลายในการเคลื่อนไหว
มากกว่าจะเข้าสู่วงจรของอำนาจเท่านั้น ดังนั้นถึงอย่างไรนิสิตศึกษาก็ยังเป็นความหวัง
ที่ค้ำจุนของสังคมอยู่เสมอ

ข้อเสนอแนะ

ก. สำหรับผู้บริหาร อาจารย์และนิสิตนักศึกษา

นับเป็นความหวังและความต้องการร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ที่ต้องการเห็น นิสิตนักศึกษามีบทบาททางสังคมและการเมืองไปในทิศทางที่ถูกต้องและเหมาะสม แต่การที่ นิสิตนักศึกษาจะสามารถสร้างตนเองให้มีบทบาททางสังคมอย่างบริสุทธิ์ มีคุณค่าและมีประสิทธิภาพ อย่างแท้จริงนั้น นิสิตนักศึกษาจะต้องมีสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม มีความเสียสละ มีความอดทน และเห็นอกเห็นใจผู้ที่ต้องโยกย้ายทางสังคม ขณะเดียวกันก็ต้องมีความเป็นอิสระ เชื่อมั่นใน ตนเองและมีวิจรรณญาณสูง คุณสมบัติเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นต่อการเติบโตของพลังนิสิตนักศึกษา ที่จะต้องปลุกฝังและถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหาร อาจารย์และนิสิต นักศึกษาด้วยกันเองที่จะต้องสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้น

สำหรับภายในสถาบันนั้น ผู้บริหารควรริเริ่มบทบาทในการส่งเสริมให้มีกิจกรรมของ นิสิตนักศึกษาเกิดขึ้นหลายรูปแบบ กระตุ้นให้นิสิตนักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจของแต่ละบุคคล ให้ออกสื่อนิสิตนักศึกษาได้มีส่วนร่วมในการบริหารงานในระดับต่าง ๆ ตามความเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบริหารงานด้านกิจกรรมของนิสิตนักศึกษา เพราะกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยพัฒนาความเป็นผู้นำ ขั้นตอนการดำเนินงาน กระบวนการตัดสินใจ ตลอดจนการทำงานร่วมกับผู้อื่นและความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และประสบการณ์จากงานบริหาร ดังกล่าวจะสะสมคุณสมบัติของความเป็นคนที่รอบคอบ มีวิจรรณญาณและเชื่อมั่นตนเองมากขึ้น

ทางด้าน การเรียนการสอนนั้น อาจารย์ผู้สอนมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนา คุณลักษณะของความเป็นนักคิดที่กล้าแสดงออก และมีความเป็นอิสระอย่างแท้จริง อาจารย์ผู้สอนควรสร้างบรรยากาศที่ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง เปิดพรมแดน ความรู้ในหลายแนวคิด กระตุ้นให้นิสิตนักศึกษาใช้ความคิดอย่างเป็นอิสระและสร้างสรรค์ และพยายามจัดการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์กับสภาพสังคมไทยอย่างแท้จริง เป็นการ นำทฤษฎีความรู้ต่าง ๆ ไปอธิบายปรากฏการณ์ในสังคม ซึ่งนอกจากจะทำให้การเรียนการสอน เป็นประโยชน์อย่างแท้จริงแล้ว ยังจะช่วยให้ นิสิตนักศึกษาได้เรียนรู้จากความเป็นจริงและ สร้างความสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคมอีกด้วย

ส่วนนิสิตนักศึกษา นั้น ไม่ควรผูกขาดหรือจำกัดความคิดของตนเองไปในทิศทางเดียว ควรใช้คุณสมบัติของความเป็นนักคิดให้มีประโยชน์ ตั้งคำถามและแสวงหาคำตอบใหม่ ๆ อยู่เสมอ จัดกิจกรรมหลาย ๆ รูปแบบ ทั้งกิจกรรมการเคลื่อนไหว และกิจกรรมทางปัญญา ให้ความสำคัญอิสระและเป็นตัวของตนเอง คำนึงถึงสถานภาพของการเป็นนิสิตนักศึกษา เพื่อกำหนดบทบาทและทิศทางการเคลื่อนไหวทางสังคมให้เหมาะสม ควรสะสมความรู้ ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อทำความเข้าใจกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ในสังคมอย่างลึกซึ้ง และเสนอข้อมูลนั้นเพื่อประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาค่าต่าง ๆ กับผู้ที่เกี่ยวข้อง และโดยที่สถานภาพของการเป็นนิสิตศึกษานั้น ถูกจำกัดด้วยระยะเวลา ดังนั้นนิสิตนักศึกษาควรจะต้องมองให้ไกลไปถึงการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติต่อการเป็นพลเมืองที่มีคุณค่าต่อสังคมในอนาคตด้วย พยายามก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางความคิดที่แตกต่างกันออกไป เพื่อนำไปสู่การพูดคุยแลกเปลี่ยนในหลาย ๆ ทัศนะ และเพื่อการคัดเลือกในสิ่งที่ถูกต้องมากที่สุดกับสังคมไทย

บทบาทของทุก ๆ ฝ่ายในสังคมมหาวิทยาลัย ล้วนมีความสำคัญต่อการเติบโตไปในแนวทางที่เหมาะสมของพลังนิสิตนักศึกษาทั้งสิ้น จึงควรเป็นความร่วมมือกันของทุก ๆ ฝ่ายที่จะต้องสร้างบรรยากาศหรือเงื่อนไขที่จะช่วยสร้างสมคุณสมบัติดังกล่าวให้เกิดขึ้นในขบวนการนิสิตนักศึกษา

ข. สำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. จากการศึกษาทำให้พบว่า การเติบโตของพลังนิสิตศึกษาน่าจะมีความสัมพันธ์กับงานด้านกิจกรรมนิสิตนักศึกษาของมหาวิทยาลัย ดังนั้นควรจะได้มีการศึกษาวิจัยว่าการขยายตัวขององค์กรทั้งสองมีความสัมพันธ์กันโดยแท้จริงหรือไม่ เพียงใดและในลักษณะใด เพื่อจะเป็นประโยชน์ต่องานด้านบริหารกิจการนิสิตนักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาในอนาคต
2. แนวความคิดของนิสิตศึกษานั้น เป็นพื้นฐานสำคัญที่ก่อให้เกิดผลทางการปฏิบัติ ดังนั้นน่าจะมีการวิจัยถึงพัฒนาการด้านแนวคิดของกลุ่มผู้นำของนิสิตนักศึกษาไทย เพื่อจะได้ทราบถึงกำเนิดและการสืบเนื่องของความคิดว่ามีลักษณะเป็นมาอย่างไร มีปัจจัยอะไรที่เกี่ยวข้อง และมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมการเคลื่อนไหวในแต่ละยุคสมัยหรือไม่

3. นิสิตนักศึกษาที่มีความคิดก้าวหน้ามักจะมีคุณลักษณะของความเป็นนักคิด นักเขียน และบางครั้งก็เข้าไปเกี่ยวข้องกับงานวรรณกรรมและงานหนังสือ หรืออาจจะได้รับ อิทธิพลทางความคิดจากวรรณกรรมและอาจจะขยายขอบเขตไปถึงศิลปะทางด้านดนตรี และการแสดงละคร ดังนั้นน่าจะมีการศึกษาความสัมพันธ์ของงานด้านวัฒนธรรมกับขบวนการนิสิต นักศึกษาว่าเกี่ยวข้องกันในลักษณะใดและมีบทบาทส่งเสริมกันอย่างไร

4. เป็นที่น่าสังเกตว่า นิสิตนักศึกษาที่ทำกิจกรรมด้านอาสาพัฒนานั้น มี โอกาสได้พบเห็นสภาพความยากจนแร้นแค้นของประชาชน และความไม่เท่าเทียมกันระหว่าง เมืองกับชนบท น่าจะได้ศึกษาเพิ่มเติมว่า เพราะเหตุใดนิสิตนักศึกษากลุ่มนี้จึงมีใจกลุ่มที่มี บทบาทผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองอย่างแท้จริง เป็นเพราะ คุณลักษณะส่วนตัวของนิสิตนักศึกษา หรือเพราะความจำกัดของงานด้านอาสาพัฒนาที่ไม่ ส่งเสริมต่อการเคลื่อนไหวทางการเมือง เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรม อาสาพัฒนากับบทบาททางสังคมและการเมืองของนิสิตนักศึกษา

5. กิจกรรมด้านอาสาพัฒนานั้น เริ่มต้นตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2502 ระยะเวลา ที่ยาวนานเช่นนี้ น่าจะได้มีการค้นคว้าถึงประวัติความเป็นมา ผลกระทบต่อสังคมชนบท คุณค่า ของงานค่ายอาสาพัฒนาทางด้านคุณภาพอย่างแท้จริงมากกว่าจะศึกษาด้านปริมาณของค่าย อาสาพัฒนา ซึ่งเป็นการประเมินผลงานค่ายที่มีการศึกษามาแล้วหลายครั้ง เพื่อประโยชน์ ในการปรับปรุงกิจกรรมด้านนี้ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

6. จากประวัติความเป็นมา ย่อมแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่าง บทบาทของนิสิตนักศึกษาที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง ดังนั้นควรจะศึกษา เพื่อประเมินคุณค่าของบทบาทนิสิตนักศึกษาว่ามีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงในสังคมและ การเมืองหรือไม่ เพียงใด